

Отримано: 18 січня 2017 р.

Прорецензовано: 02 лютого 2017 р.

Прийнято до друку: 10 лютого 2017 р.

Мельник О. М. Дебіторська заборгованість як спосіб тінізації доходів підприємства / О. М. Мельник // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог: Вид-во НУ«ОА», травень 2017. – № 4(32). – С. 63–66.

УДК: 336.6

JEL-класифікація: M 21

Мельник Олександра Миколаївна,

магістрантка Національного університету «Острозька академія»

ДЕБИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ ЯК СПОСІБ ТІНІЗАЦІЇ ДОХОДІВ ПІДПРИЄМСТВА

У статті визначено поняття «тіньова економіка». Описано умови функціонування підприємства «в тіні», методи приховування доходу, шляхом мінімізація платежів із податку на прибуток підприємств та єдиного соціального внеску. Розглянуто способи зменшення офіційної суми доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Описано приклад реального застосування схеми тінізації доходу підприємства через нарощення дебіторської заборгованості.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, тінізація доходів, тіньова економіка, ухилення від сплати податків, нелегальні доходи, управлінський облік, заробітна плата «в конвертах», тіньова рентабельність.

Мельник Александра Николаевна,

магистрантка Национального университета «Острожская академия»

ДЕБИТОРСЬКА ЗАДОЛЖЕНОСТЬ КАК СПОСОБ ТЕНИЗАЦИИ ДОХОДОВ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье определено понятие «теневая экономика». Описано условия функционирования предприятия «в тени», методы укрытия доходов, путем минимизации платежей с налога на прибыль предприятий и единого социального взноса. Рассмотрено способы уменьшения официальной суммы дохода (выручки) от реализации продукции (товаров, работ, услуг). Описано пример реального применения схемы тенизации дохода предприятия путем наращивания дебиторской задолженности.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, тенизация доходов, теневая экономика, уклонение от уплаты налогов, нелегальные доходы, управленческий учет, заработная плата «в конвертах», теневая рентабельность.

Oleksandra Mel'nyk,

magister, National University «Ostroh academy»

RECEIVABLES AS A WAY OF SHADOWING INCOMES OF AN ENTERPRISE

A concept of shadow economy is determined. Conditions for the operation of the enterprise «in the shadow», methods of hiding income by minimizing the payment of income tax of enterprises and single social contribution are described. The ways to reduce the amount of official income (revenue) from realization of products (goods and services) are examined. An example of the real use of shadowing schemes of income of the enterprise by increasing receivables is described.

Key words: receivables, shadowing income, shadow economy, tax evasion, illegal income, management accounting, wages «in envelopes», shadow profitability.

Постановка проблеми. В умовах кризи як політичної, так і економічної дуже гостро постає питання тінізації економіки, а саме приховування підприємствами своїх доходів. Тінізація доходів підприємств є однією із найбільших проблем економіки України, адже частка тіні в першому кварталі 2016 р., за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, знаходиться на рівні 41% від офіційного ВВП [8].

Найпоширенішими є уникнення або мінімізація платежів із податку на прибуток підприємств та єдиного соціального внеску. А для боротьби із цими процесами необхідно розуміти схеми їх виникнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування тіньового сектора економіки суб'єктами господарювання та проблеми легалізації тіньової економіки розглядали С. Я. Кісь, Г. Р. Кісь, М. І. Голяк, В. І. Поліщук, В. А. Предборський, О. А. Бурбело, І. І. Мазур, А. В. Базлюк, К. С. Логінова та інші.

Мета і завдання дослідження. У процесі дослідження необхідно проаналізувати ситуацію, що склалася та наочно відобразити процес приховування доходу підприємства через дебіторську заборгованість.

Виклад основного матеріалу. Тіньова економіка – це економічна діяльність, суб'єкти якої уникають офіційного обліку та сплати податків [7]; це економічна діяльність, яка не враховується і не контролюється офіційними державними органами, а також діяльність, спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства [10]; це не тільки ті сфери життєдіяльності суспільства, які стоять за

межами економіки, наприклад, незаконна торгівля зброєю, наркобізнес, проституція та інше, а насамперед порушення законів, відхід від сплати податків, які спостерігаються по суті справи, у всіх сферах підприємництва [9].

Зазвичай це уникнення або мінімізація платежів із податку на прибуток підприємств та єдиного соціального внеску. Якщо другого уникнути просто – нарахувати меншу офіційну заробітну плату працівнику, то для першого необхідно придумувати свої методи.

При цьому:

по-перше підприємство, яке працює частково в тіні повинно мати достатню тіньову рентабельність, щоб забезпечити прибуток із якого здійснюватимуться виплати так званої зарплати «в конвертах» та чисту рентабельність, щоб не викликати підозр із боку Державної фінансової інспекції;

по-друге, визначити який обсяг податку на прибуток воно все ж таки буде сплачувати – певну мінімальну суму, яка дозволяє отримувати підприємству офіційний прибуток, чи не сплачувати його взагалі, що передбачає збитковість діяльності підприємства.

З цього моменту розглядають усі можливі шляхи скорочення офіційних доходів, наприклад, виручки від реалізації (при цьому підприємство також не включає до витрат більшість затрат на виробництво цієї продукції), а значить тінізація частини обороту та ухиляння від сплати ПДВ.

Далі по мірі формування чистого прибутку/збитку підприємство відображає зростання адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат, а також фінансових та інших витрат.

Розглянемо детально, що саме зменшує суму доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Якщо підприємство продає свою продукцію безпосередньо кінцевим споживачам, то воно виробляє товари, що користуються найбільшим попитом згідно з управлінським обліком – купує сировину за готівку на підставних фізичних осіб, виплачує заробітну плату «в конвертах» та продає товари без укладення договорів купівлі-продажу.

Іншим способом тінізації доходу підприємства є співпраця із групою компаній та фізичних осіб підприємців, що купують продукцію та послуги один в одного, при чому або взагалі не сплачують за це коштів або сплачують їх лише частково, чим створюють дебіторську заборгованість у продавця. Своєю чергою ці товари чи послуги можуть продаватися за завищеною ціною, тобто до витрат на їх виробництво додають ті витрати, що насправді були понесені на виробництво інших товарів та послуг, що були відображені в управлінському обліку, або ж фактично не надаватися покупцю (лише «проходили в обліку» як надані).

Уже сформована дебіторська заборгованість або не погашається взагалі, або погашається лише частково, або регулярно поновлюється як результат постійної співпраці. Так, наприклад, один учасник «тіньової» групи може купувати в іншого послугу, до ціни якої входять реальні затрати та відсоток прибутку. Остання може бути здійснена реально, або ж лише на папері. Те саме відбувається і з купівлею-продажем товарів, коли одне підприємство-виробник купує ненаявні комплектуючі, з якими потім відпускає товар іншому учаснику групи, який в свою чергу не здійснює оплату та формує дебіторську заборгованість.

На наступному етапі обліку, а саме визначенні фінансових результатів діяльності підприємства дебіторська заборгованість провокує долучення до звіту суми виручки меншої, ніж та, що мала б бути отримана, у випадку проведення всіх розрахунків за товари, роботи та послуги. Також частина дебіторської заборгованості включається до складу інших операційних витрат – списання дебіторської заборгованості, яка не може бути погашена.

Для наочного прикладу розглянемо діяльність підприємства А за три роки.

Таблиця 1

Показники діяльності підприємства А за 1–3 роки

Показники	1	2	3	Абсолютний приріст суми, тис. грн		Темп приросту, %	
	сума, тис. грн	сума, тис. грн	сума, тис. грн	1–2	2–3	1–2	2–3
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	8036	20016	27370	11980	7354	149,08	36,74
Фінансові результати від операційної діяльності, тис. грн	-339	1262	2212	1601	950	-	75,28
Фінансові результати від інвестиційної діяльності, тис. грн	0	-40	183	-40	223	100,00	-
Фінансові результати від фінансової діяльності, тис. грн	-1102	-2229	-2297	-1127	-68	50,56	2,96

Продовження таблиці 1

Фінансові результати від іншої діяльності, тис. грн	-30	702	0	732	-702	-	-
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування, тис. грн	-1471	-305	98	1166	403	-79,27	-
Чистий прибуток (збиток), тис. грн	-1485	-356	-29	1129	327	-76,03	-91,85
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, тис. грн	1178	8074	8482	6896	408	585,40	5,05
Непокритий збиток, тис. грн	4461	4817	4846	356	29	7,98	0,60
Співвідношення дебіторської заборгованості та непокритого збитку, %	0,26	1,68	1,75	1,41	0,07	-	-
Різниця між непокритим збитком та дебіторською заборгованістю за товари, роботи, послуги, тис. грн	3283	-3257	-3636	-6540	-379	200,80	10,42
Частка дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги в доході (виручці) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), %	14,66	40,34	30,99	25,68	-9,35	-	-

Складено автором на основі фінансової звітності підприємства А за 1–3 роки.

Із даних таблиці видно, що обсяги чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) в аналізованому періоді постійно зростають, спочатку на 11980 тис. грн або 149,08%, а потім лише на 7354 тис. грн або 36,74%.

На етапі формування фінансових результатів від операційної діяльності в 1 році спостерігаємо збиток, тоді як уже у 2 – прибуток у розмірі 1262 тис. грн, а у 3 році відбувається його зростання на ще на 950 тис. грн або 75,28%. Чого не скажеш про фінансові результати від інвестиційної та фінансової діяльності. Інвестиційна діяльність принесла свої прибутки лише в 3 році – 183 тис. грн. Фінансова діяльність не лише не покращується, а погіршується – її результати в 2 році принесли додатково ще 1127 тис. грн або 50,56% збитку, а в 3 – 68 тис. грн або 2,96% відповідно. Фінансові результати від іншої діяльності коливались, проте значного впливу на фінансові результати не справили.

Надалі у 1 та 2 роках наявний збиток від звичайної діяльності до оподаткування, проте він має тенденцію до зниження, а саме на 1166 тис. грн, або 79,27%. У 2013 р. фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування зріс на 403 тис. грн та постав у розмірі прибутку – 98 тис. грн.

Однак чистий прибуток в підприємства А в аналізованому періоді не з'явився, проте відбувалось зниження обсягів збитку. Так, протягом 1–2 років чистий збиток зменшився на 1129 тис. грн або 76,03%, а протягом 2–3 років – ще на 327 тис. грн або 91,85%.

В цей же час дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги зростає – у 2 році на 6896 тис. грн. або 585%, а у 3 ще на 408 тис. грн або 5,5%. Непокритий збиток теж зростає на 356 тис. грн або 7,98% в 2 році та 29 тис. грн або 0,6% у 3. При цьому частка дебіторської заборгованості в непокритому збитку підприємства в 1 році становила лише 0,26, у 2 на 1,41 більше, а в 3 ще на 0,07 більше та досягла рівня – 1,75. Тобто в 1 році повернення дебіторської заборгованості допомогло б підприємству вийти з кризи, а у 2 та 3 роках навіть вивело б його на достатній прибутковий рівень – 3257 тис. грн у 2 році та 3636 тис. грн у 3.

Ще одним показником тінізації доходу підприємства є частка дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги в доході (виручці) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), яка у 2 році зросла із 14,66% до 40,34%, а у 3 – зменшилась на 9,35% та становила 30,99%.

Наведені вище дані свідчать про те, що підприємство неефективно веде свою фінансову діяльність, проте свідомо не реформує її та близько 30% обороту товарів, робіт, послуг виводить у зростаючу дебіторську заборгованість.

Висновки. Отже, на основі проведеного дослідження можна стверджувати, що одним із способів тінізації доходів підприємства є накопичення штучно створеної дебіторської заборгованості. Остання своєю чергою зменшує дохід (виручку) від реалізації та одночасно дозволяє долучити не понесені, або долучені в управлінському обліку витрати до витрат підприємства. Результатом цього є зменшення прибутків або отримання збитків від діяльності, а значить тінізація доходів підприємства.

Література:

1. Бурбело О. А. Детінізація економіки : (організаційно-правові проблеми) : монографія / О. А. Бурбело, М. М. Калашніков. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2008. – 191 с.
2. Горицька Н. Бухгалтерський облік і відображення у фінансовій звітності витрат відповідно до П(С)БО 16 «Витрати» [Електронний ресурс] / Н. Горицька. – Режим доступу : <http://dtk.com.ua/debet/ukr/2000/11/11stan1.html>.

3. Євлаш Т. О. Інформаційне забезпечення обліку операцій з дебіторської заборгованості та його удосконалення / Т. О. Євлаш // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 4(8). – С. 161–171.
4. Кісь С. Я. Формування тіньового сектора економіки України макроекономічними суб'єктами / С. Я. Кісь, Г. Р. Кісь, М. І. Голяк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Випуск 6. – Частина 1. – С. 210–215.
5. Левицька С. О. Звітність підприємств : навч. посібник / С. О. Левицька. – Рівне : НУВГП, 2008. – 178 с.
6. Поліщук В. І. Дослідження тіньової економіки в Україні [Електронний ресурс] / В. І. Поліщук. – Режим доступу : <http://intkonf.org/polischuk-v-i-doslidzhennya-tinovoji-ekonomiki-v-ukrayini>.
7. Сірко А. В. Економічна теорія. Політекономія : навч. пос. / А. В. Сірко. – К. : ЦУЛ. – 2014. – 416 с.
8. Тенденції тіньової економіки в Україні I квартал 2016 року / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKewjinJjou4PRAhXI3CwKHdFMCN0QFggZMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.me.gov.ua%2FDocuments%2FDownload%3Fid%3Deb2d8a78-d74b-44f8-aa09-bc5b6ef535b6&usg=AFQjCNGnao82YehaV-Bp7gg6ZQlqMC86tw&sig2=MbrnEww_hn1QaOjfu4Eojg&bvm=bv.142059868,d.bGg.
9. Тіньова економіка : сутність, особливості та шляхи легалізації : монографія / за ред. З. С. Варналія. – К. : Вид-во НІСД, 2006. – 576 с.
10. Турчинов О. В. Тіньова економіка : теоретичні основи дослідження / О. В. Турчинов. – К. : Вид-во Артек, 1995. – 300 с.